

HRVATSKI ZMAJ

GLASILO DRUŠTVA BRAĆE HRVATSKOGA ZMAJA

Uredjuje sekcija B. H. Z. za knjigu i umijeće. — Odgovorni urednik E. Laszowski. — Dopisi se šalju uredniku, Zagreb, Prilaz 24.

Izlazi četiri puta na godinu. — Godišnja cijena: za članove K 2 —, za nečlanove K 3 —. Pojedini broj K 1 —.

Upravu rukovodi i pretplatu prima tiskara C. Albrecht, u Zagrebu.

Br. 1.

Zagreb 1. lipnja

1917.

Naš program.

Naše društvo, koje je osnovano na iskrenom bratsko-prijateljskom vezu, stavilo si zadaćom kulturno djelovanje ne samo u krugu svojih članova, već i van ovoga užega kruga u hrvatskom narodu.

Dosad izveli smo djela, koja nam se priznavaju. U nizu ovih naših djela nalazi se osnutak gradske knjižnice i gradskoga muzeja, te društvo za spasavanje u Zagrebu. Indirektno djelovali smo, da se je osnovalo zem. povjerenstvo za sačuvanje hrvatskih historičkih spomenika. Potpomagali smo mnoge pučke knjižnice po Hrvatskoj, a pomogli smo i materijalno neke hrvatske kulturne narodne institucije, a ne manje pomogli smo i pojedincu na polju njegova kulturnoga i umjetničkoga pregnuća.

Spasili smo zametnute kosti Zrinskoga i Frankopana, i položili ih u dostojni grob, koji smo providili doličnim spomenikom u Wienerneustadtu.

Spomenpločama, koje smo postavili po Hrvatskoj, u Kranjskoj, a naročito u gradu Zagrebu, nastojali smo usčuvati pietet i uspomenu na zaslužne hrvatske muževe, i na historijske činjenice, kojima se hrvatski narod može ponositi.

To ćemo i nadalje činiti. Ove ploče mnogo sadržavaju, mnogo govore, uče nas poštivati prošlost, i potiču nas na nasljedovanje.

Naše glasilo bavit će se ne samo društvenim našim stvarima, već će također doprinositi i sastavke, te rasprave u koliko se one odnose na ciljeve našega djelovanja. No tvrdo i postojano ćemo stajati na stanovištu, da mi Hrvati moramo sačuvati

i uzdržati naše spomenike prošlosti. Ne ćemo dozvoliti, da ih nestaju, bili oni historijski ili su lih u svezi s kojom historijskom osobom. Oni će nam biti svetinjom, bili kakvi mu drago. Rušenjem spomenika ruši se i prošlost . . .

Naše glasilo upućivat će naše članove i prijatelje o svemu našem radu, o zaključcima glavne skupštine, odborskih sjelao predavanjima u društvu i izvan društva, o radu pojedinih naših članova, pače i o kritici te mnijenju drugih o radu našega društva, tako, da će svakomu biti skroz i skroz poznato, što naše društvo radi. Na taj način moći ćemo čuti mnijenja i savjete, upute i razjašnjenja sa strane naših članova i prijatelja Pače molit ćemo u mnogim prilikama upute i razjašnjenja o koje ćemo, što ćemo u našem glasilu iznijeti. Čuti ćemo i predloge za naš rad, a rado ćemo ih uvažiti, ako budu podesni.

Ovo naše glasilo neka rodi što jačom svezom članova našega društva i što intenzivnijom pobudom i ustrajnošću našega djelovanja.

Zato se nadamo, da će svaki naš član i prijatelj rado žrtvovati svoj prinos za naše glasilo, koje će se, ako Bog dade, s vremenom i proširiti. Pa i naši prijatelji naći će se u tom kolu.

Naprijed dakle pod našom lozinkom „Pro aris et focis deo propicio!“

Uredništvo. Z. B.

Plemićeva kuća i cistercitski samostan u Zagrebu.

Predavanja E. Laszowskoga u društvu „Braće hrv. Zmaja“ 2. maja tekuće godine.

Još na početku XIX. vijeka, bio je Zagreb sa svojim starim gradjevinama veoma zanimljiv grad. Nu odonda počelo je nestajati ovih gradjevnih spomenika. Nestala su vrata na Dvercima, kula na Strossmajerovom šetalištu do današnje gimnazije, kula na jugozapadnom čošku Griča, kip Marijin na Markovom trgu, mesnička vrata, nova vrata kod Popovog tornja, toranj na starom jezuitskom samostanu (ujedno s natpisom na kamenom portalu), nestala su Bakačeva i novoveška vrata na Kaptolu, kaptolska

vijećnica, stup u Vlačkoj ulici, a nestalo je i stare stolne crkve i Bakačeve kule, tog najinteresantnijega objekta do naše stare stolne crkve.

Preostalo još nešto, i to se danas hoće čuvati, da se bar to spasi od staroga Zagreba. Medju ovim gradjevinama nalazi se i „cistercitski samostan“ — za pravo Plemićeva kuća — kako ću to ovdje razložiti.

O tom samostanu, kako se drži da je, i gdje je stajao pravi cistercitski samostan, razložiti ću u ovom predavanju, da što sve na osnovi historijskih vrela.

Naš dični hrvatski historičar i sabirač, Ivša Tkalčić, držao je, da je samostan reda Cistercita u Zagrebu, stajao na onom prostoru kaptolske varoši, koji se stere izmedju crkve sv. Marije i južnih zidina kaptolskih. Dakle od prilike na mjestu, gdje danas stoji kuća na Dolcu br. 2. sa okruglom kulom na uglu. Tako ga je i urisao na planu grada Zagreba i Kaptola, što ga je dodao I. svesku svojih „Povjesnih spomenika grada Zagreba“.

Za njim su se poveli gotovo svi, koji su kasnije pisali o starom Zagrebu.

Kad su se ono oko g. 1315. naselili Cisterciti unutar kaptolskoga držanja (area capitularis), sagradili su si samostan sa kapelom sv. Marije. Listina od g. 1314. spominje, da opat Pertold i redovnici Cisterciti stanuju do kapele sv. Marije (in capella sancte Marie Zagrabie residentes).¹⁾

Ni jedna isprava ne spominje nam točno mjesto, gdje je taj cistercitski samostan stajao. Samo po jednoj ispravi, dok su još Cisterciti boravili u Zagrebu, moguće nam je stvoriti za ključak, gdje je od prilike stajao taj samostan.

20. oktobra g. 1496. prodao je tadanji opat cistercitski po imenu Nikola, neku kuću meštru Grguru Šedini (Shedina), šoštaru iz šošarske ulice za 16 for. i običajna godišnja podavanja.

Isprava veli, da ta kuća stoji „in abbacia nostra“, dakle na teritoriju, što je spadao pod jurisdikciju opata Cistercita, koje se ime sačuvalo do danas u nazivu „Opatovina“. Kao međaši i susjedi ove kuće spominju se:

S i s t o k a: kuća mesara Matije, suca.

¹⁾ Tkalčić: Monum. Zagrab. I. doc. 104.

S juga: kurija Gala, kanonika zagrebačkoga. Dakle na prostoru između kaptolskoga zida i prostora, na kojem je stajala kuća, koja se prodavala.

Sa zapada: zapušteni funduš udove meštra Lovre, kolara. Za cijelo je taj funduš sizao do zapadnoga zida kaptolskoga.

Sa sjevera: svetište samostana svete Marije. (t. j. na suprot kući, koja se prodavala.).

„... Quod nos medietatem domus nostre... a Gallo carnificis nostre abbacie cive titulo empcionis empte, et alteram eiusdem medietatem idem magister Gallus carnifex simul cum fundo domus in eadem abbacia nostra... Mathie carnificis pro tempore iudicis ab orientali; a meridionali penes curiam reuerendi Galli, ecclesie Zagrabiensis canonici, ab occidentali vero penes fundum desertum condam honeste vidue relicte condam, magistri Laurencii carpentarii uxoris, a septemtrionali autem ex apposito dicti nostri beate Marie monasterii sanctuario, existentis et habite plagis...“

Po ovom položaju dolazimo do jasnoga zaključka, da samostan cistercitski nije mogao stajati s južne strane crkve sv. Marije, jer se ondje redao funduš udove Lovrine, kuća Matije mesara a između ovih prodana kuća, a na jug prodanoj kući, kuća kanonika Gala.

Kako je već u ono doba kaptol opasavao zid, nije dakle moguće, da je na tom južnom dijelu crkvi sv. Marije mogao stajati i samostan Cistercita. A da je i stajao, kako bi bio vezan sa crkvom, od koje bi bio odijeljen gornjim fundušem, i dvjema kućama. — Samostan je svakako bio tik do crkve. Dakle, kad nije mogao stajati s južne strane crkve sv. Marije, jasno je, da je morao stajati sa sjeverne ili istočne strane, tim više, jer je za cijelo uličica kao i danas vodila do crkve sv. Marije uz prodanu kuću, što nam potvrđuju također razna pisma iz XVII. vijeka.

Istaknuto je a i dokazano, da na prostoru južno crkvi sv. Marije, dakle na prostoru, koji je omeđen sa zapada i juga kaptolskim zidom, s istoka današnjim Dolcem, a sa sjevera uličicom, koja vodi do crkve sv. Marije, nije mogao stajati nekadašnji samostan Cistercita.

Moramo i to znati, da je ovaj jugozapadni čošak kaptolskih utvrda bio važnom obrambenom točkom, koju je na uglu utvrđivala još i polukružna obrambena kula.

Najstariji plan Zagreba iz XVI. vijeka, po rukopisu XVII. vijeka u ratnom arhivu u Beču, prikazuje nam ovu polukružnu utvrdnu s unutarnje strane otvorenu. Bila je dakle nalik na ono nekoliko polukružnih utvrda, koje su se do danas sačuvale na zapadnom kaptolskom zidu, koje su zastrte kućama istočne fronte Tkalčićeve ulice (prije Potok). Krova nije imala ova polukružna utvrda, jer da ga je imala, za cijelo bi ga bio risač narisao, kad je na druge kule metnuo krov, koji su onda nosile.

Svakako je bilo u interesu obrane Kaptola, da se do zida ne nižu kuće i da ostane pristup na zidove slobodan. Pače i pod konac XVII. i početkom XVIII. vijeka, pazio je Kaptol na svoje utvrde, i ako je — kad je jenjalapogibelj od Turaka — dozvolio graditi kuće uz svoj zid (murus, sepimentum), uvijek je isticao svoje pravo na svoj zid (salva turri et muris).

Druga sačuvana slika grada Zagreba — iz dobe prije konačne izgradnje tornja stolne crkve 1643.—1665., a koja se čuva u rukopisu Montecuculijevom u ratnom arhivu u Beču, prikazuje nam gornji grad (Grič) i Kaptol. Tu razabiremo, da spomenuta polukružna kula na jugozapadnom čošku kaptolskih utvrda nosi šiljati krov, a do nje s desna na samom zidu, da se diže mala kuća s dva prozora. Iza nje razabiremo crkvu sv. Marije. Jedina neispravnost na toj slici jest, što prikazuje kaptolski zid tako, kao da je od prilike od točke nešto dalje od današnjih stuba pod zidom skretao prema sjeveru i onda opet okrenuo prema biskupovom gradu.

Promatramo li još točnije ovu sliku, opažamo neku veliku zgradu, koja se stere sa sjeverne i istočne strane crkve sv. Marije. Nije li to stari cistercitski samostan?

Sačuvana nam je još i druga slika grada Zagreba iz godina nešto prije 1729. u rukopisu Wesz: Relatio etc., koji se čuva u c. k. dvorskoj knjižnici u Beču pod br. 8655. rukopisa.

Na ovoj slici vidimo opet spomenutu kulu na jugozapadnom čošku kaptolskoga zida a uz nju već izidanu kuću, kako danas stoji pod br. 2. na Dolcu. U pozadini vidimo toranj crkve sv. Marije, a do ovoga masivnu zgradu s dva krila, koja je za cijelo istovjetna s malo prije spomenutom kućom, koju držim starim cistercitskim samostanom.

Po dosad razloženom jasno je prikazano, da cistercitski samostan nije stajao na prostoru između južnoga i zapadnoga kaptolskoga zida, Dolca i crkve sv. Marije, već, da je isti nedvojbeno stajao istočno crkvi sv. Marije, i da je današnja kuća u Opatovini br. 9. nekoć Hackerova, danas grada Zagreba, ostatak toga samostana, s vremenom pregradjenoga, dogradjenoga ili djelomice srušenoga.

Ne može se ustanoviti, da je ova kuća, koju smo otkrili, kao nekadašnji cistercitski samostan, gradjevina sredovječna, ili možda ona ista zgrada, koju su Cisterciti, kad su došli u Zagreb, sagradili. Ali takodjer ne možemo ni reći, da u njoj ne bi bilo ostanaka sredovječne gradjevine. Svakako može se ustvrditi, da su gradjevni oblici stariji od Plemićeve kuće. Tako hodnici s arkadama, koje počivaju na četverouglastim stupovima kamene vratnice i drugo, dalo bi povoda stavljati gradjevinu u rani XVI vijek ili pod konac toga vijeka.

Odaje gore, potsjećavaju nas živo na uredbe samostana, pak i prizemno, one oveće, na refektorij i slično. Nema sumnje da je istočno i sjeverno krilo srušeno ili prezidano u manje zgrade, jer za cijelo je samostanski hodnik, dolje i gore išao naokolo nutrine samostana.

Da se tačno ustanovi doba, iz koje potječe gradjevina trebalo bi temeljito istražiti, koji samu još sačuvanu zgradu, toli i prislonjene novije zgrade. To će najbolje uspjeti, kad će se prislonjene zgrade, naročito ona s istočne strane porušiti.

Toliko danas stoji, da je ova zgrada ostatak staroga cistercitskoga samostana.

Nu što je bilo na prostoru gdje danas stoji kuća br. 2. na Dolcu — odnosno navodni cistercitski samostan?

O tom dijelu kaptolske varoši ne imamo vijesti do god. 1496., kad je ondje, u onom kutu između zapadnoga i južnoga kaptolskoga zida — kako znamo — stajala kurija kanonika Gala. Dok se nije Kaptol ogradio zidom, što je započeto god. 1469., moguće je, da je i taj dio spadao samostanu cistercitskomu, ali odkako je sazidan zid, svakako je to mjesto preuzeo Kaptol, jer je bilo važnom obranbenom točkom. Pak i kurija kanonika Gala, svakako je bila za sebe, a ne naslonjena na kaptolski zidi. Ovaj je prema svojoj svrsi morao biti slobodan, jer su na njemu bili obranbeni trijemovi, kako je to bilo na svim sredovječnim zidovima utvrda.

Za šesnaesti vijek nemamo gotovo ni vijesti o tom mjestu. Svakako je bio kaptolsko vlasništvo, i ako nije bila tamo i nadalje kakova kanonička kurija, kao g. 1496. Stajala je možda kućica, poput drugih gradjanskih kuća na Kaptolu, koje su Kaptolu plaćale običajni cinž. God. 1631. stajala je ondje kuća kanonika Pavla Jagušića, koju ju za cijelo dobio od Kaptola s pravom slobodne raspoložbe. Iste godine na dan uzašašća Kristova, sačinio je kanonik Jagušić oporuku, u kojoj je on svoju kuću namijenio kćeri svoje sestre, Potenciji, supruzi ivaničkoga vicekapetana.¹⁾

Da li je Potencija onu kuću doista uzela u posjed, ili nije, ne znamo, znamo ali, da je ovu kuću kasnije posjedovao brat kanonika Jagušića, podžupan Grgur pl. Jagušić, koji je umro prije 3. febr. 1642. — sigurno bez potomstva, jer je ova kuća opet pripala Kaptolu kao „zemaljskom gospodaru“ (dominus terrestris)²⁾.

Poslije smrti Jagušićeve podijelio je zagrebački Kaptol ovu kuću i funduš svomu zapriseženom notaru, Franji Mikesfalvay-ju. Ovaj je odmah kod preuzeća, i opet 2. febr. 1642. pred Kaptolom prosvjedovao protiv svojih susjeda, plemića Ivana Berečka (Bereczki) i Ivana Dolovčaka, koji su puštali na njegovo zemljište i dvorište smet i kanao.³⁾

God. 1657. porodio se je požar u kući Mikesfalvay-evoga susjeda Tome Šimunića i žene njegove Kate Maurović. Ovaj požar nastao je krivnjom gospodara, te je tom zgodom pogorjela i kuća Mikesfalvay-eva. Zbog toga tužio je Mikesfalvay Šimunića i njegovu ženu. U petak pred Šimunjne (1657.) bilo je ročište.⁴⁾

Tako je nestalo ove kuće požarom (post funestam conflagrationem), a funduš je opet spao na Kaptol. Medjutim je Mikesfalvay valjda umro ili se preselio drugamo.

Na dan 4. decembra 1660. dao je Kaptol taj pogorjeli funduš Ivanu Pucu (Pucz), s pravom, da ondje može sagraditi novu kuću, s kojom može po svojoj volji raspolagati, izuzevši tornja, koji tamo stoji, koji mu ostaje samo na uživanje (salva tamen turri ibidem sita, vita duntaxat ipsius Ioannis Pucz du-

¹⁾ Acta capit. antiqua fasc. 75. No. 42. Depos. u kr. zem. arhivu u Zagrebu (arkiv Kaptola zagrebačkoga).

²⁾ Ibidem fasc. 17. No. 78.

³⁾ Ibidem fasc. 17. No. 78.

⁴⁾ Ibidem fasc. 17. No. 82.

rante pro usu eiusdem remanente). Opis medjaša toga funduša jasno utvrđuje, da se je nalazio baš ondje, gdje danas stoji kuća br. 2 na Dolcu. Tu se veli: s istoka je općinska ceste (platea communis), s juga i zapada kaptolski zid (murus areae capituli), sa sjevera kuća organista prvostolne crkve, te kuće Ivana Novosela i plemića Andrije Berečka (Bereczky).¹⁾

Podžupan Ivan Puc, imao je sina Nikolu, koji je ovu kuću naslijedio. Valjda je već Ivan Puc sagradio na dobljenom pogorjelom fundušu novu kuću, koja je bila dijelom zidana, dijelom drvena. Nikoli Pucu bio je tadanji protonotar kraljevine Hrvatske Gjuro Plemić Otočki, veoma velik prijatelj, te mu je iskazao mnoge usluge.

Za to mu je Nikola Puc dao svoju kuću, i to baš ovu. O tom darovanju sastavljena je pred zagrebačkim Kaptolom 24. aprila 1690. valovna isprava.²⁾

Gjuro Plemić za cijelo je od temelja sagradio tamo novu kuću, a po svoj prilici baš onako veliku, kakova danas stoji, t. j. ona dva krila. Dali je on sagradio i ostale zgrade, koje zatvaraju dvorište s istočne i sjeverne strane, nije nam poznato. Na gradnju ove kuće potrošio je mnogo tisuća forinti. Koje je godine to učinio, nije poznato, ali svakako između g. 1690.—1703. To doznajemo iz niže navedene isprave od g. 1703. i iz valovnice, koju je učinio Plemić sa svojom suprugom Katarinom Bedeković 8. decembra 1710. pred zagrebačkim Kaptolom, kojom je ovu kuću iza svoje smrti i žene svoje namijenio zagrebačkomu plemićkomu konviktu. Tu se doslovno veli: „Domum vero muratam hic in area capitulari venerabilis capituli Zagrabiensis, plurium milium florenorum renensium erogatione per eundem dominum fatentem erectam³⁾

Gradnjom ove nove kuće zapao je Plemić u dugove. Kad je najme 7. marta 1703. pred zagrebačkim Kaptolom zasnovao altariju od 1000 for. kod stolne crkve zagrebačke, kojom je uredio svaki tjedan po jednu svetu misu, ističe se, da je i on

¹⁾ „Ab oriente platea communis, a meridie et occidente murus dictae areae capitularis nostrae, a septemtrione domus organistae iamfatae ecclesiae nostrae, nec non circumspecti Joannis Novozell et nobilis Andreae Bereczky . . .“ Ibidem Loc. credib. Protoc. XIII. p. 276.

²⁾ Ibidem: Protocoll. XII. pag. 84.

³⁾ Ibidem: Acta capit. saec. XVIII. fasc. 56. No. 44.

svoju kuću iskupio (domum suam in area praefati capituli Zagrabienensis habitam, dempta turri murata in ea existenti et muris capituli externis). Tom ispravom dao je Kaptolu pravo prekupa ove kuće.¹⁾

Iz ovoga se jasno vidi, da se tu radi baš o kući, koja stoji danas na Dolcu pod br. 2. I opet vidimo, da je kuća bila svojina Plemićeva, dok su kula i zidovi bili svojinom Kaptola, kao djelovi kaptolskih utvrda.

Opet g. 1713. 6. septembra učini Plemić sa svojom ženom ponovnu izjavu pred zagrebačkim Kaptolom, kojom je svoja imanja i kuću na Kaptolu sa svim fundušem poslije svoje smrti namijenio kući zagrebačkoga konvikta.²⁾

Gjuro Plemić, taj znamenit Hrvat svojega vremena, koji se znamenito istaknuo kod stvaranja hrvat. saborskoga članka o „Pragmatičkoj sankciji“ g. 1712., skoro je na to umro. Žena njegova živila je u kući na Dolcu, te je za cijelo nekako uredila, da joj je kuća ostala. God. 1722. prodala je ona neki funduš tik do ove svoje kuće Nikoli Sudeniću. Taj funduš nalazio se je na Dolcu, s istoka bio mu je kanal proveden kroz kaptolski zid (fossatum defluentem per plateam Dolacz trans murum deductum), sa sjevera kolni put, koji je vodio od velike kapije Plemićeve kuće (via currulis . . . ex porta magna domus), s juga kaptolski zid, a sa zapada vanjski zid Plemićeve kuće.³⁾

To bi od prilike odgovaralo mjestu, gdje danas stoji kuća izmedju Plemićeve (navodno danas cistercitski samostan) i stuba, što vode s „Pod zida“ na Dolac.

Iste godine 1722. umrla je udovica Plemićeva. Izmedju nje i baruna Aleksandra Patačica postojalo je odano prijateljstvo, kakovo je bilo i izmedju pokojnoga Plemića i Patačića. Patačićev je otac, Baltasar, mnogo koristio udovici u raznim parnicama protiv njezinih protivnika (ipsi viduae contra impetitores multum utiliter adstiterit), pak je obrekao i to, da će njezinu oporuku štiti. Za to je ona u svojoj oporuci ostavila svoju zidanu kuću na Kaptolu (domus murata in area capitulari), na kojoj je bio dug 600 for. i zaostali kamati, Kaptolu zagrebač-

¹⁾ Ibidem fasc. 56. No. 42.

²⁾ Ibidem No. 44.

³⁾ Ibidem fasc. 66. No. 37.

komu, barunu Aleksandru Patačiću, sa svim pokretninama, koje su se u njoj nalazile.¹⁾

U Patačićevom rukopisu naslikana je takodjer i ova kuća „Domusin civitate Zagradiensi capitulari“, odgovara potpunoma današnjoj kući, samo što danas manjka sjeverno krilo, dok je crkva sv. Marije krivo urisana, kao i kućice s južne strane.

To je ujedno najstarija slika ove kuće.

Nije nam poznato, jeli su baruni Patačići, koji su postali kasnije i grofovi, učinili kakovu promjetu na ovdje novotečenoj kući. Od Aleksandra Patačića predje ova kuća u vlasništvo brata njegovoga Ljudevita. Ovaj je god. 1766. 21. augusta sačinio oporuku pred zagrebačkim Kaptolom, kojom je ovu kuću (inter acquisita mei communerari debita) sa svim pokretninama u njoj i k njoj spadajućim zemljama, namijenio svomu sinu Ivanu i njegovomu muškome potomstvu, uz uvjet, da se ne smije prodati. Ako bi pako sin mu Ivan umro ili ostao bez muškoga potomstva, to ova kuća ima spasti na zagrebački Kaptol, kojemu je dugovao mnogo zahvalnosti. U tom slučaju ima ova kuća biti kanoničkom kurijom a vinograd njezin ima se dati na uživanje dotičnom kanoniku kao altarija.

Ako pako Kaptol ne bi tu kuću hotio imati za kanoničku kuriju, onda neka se prōda, a novac neka se upotrebi kao zadužbina (mise) za njega i rod njegov.²⁾

Ivan grof Patačić, bio je 1770. župan križevačke županije i umro je bez djece. Tako je ova njegova kuća došla u ruke zagrebačkoga Kaptola, kako je to otac njegov odredio.

God. 1786. 5. augusta zabilježeno je u zapisnicima zagreb. Kaptola, da se je čitao neki ugovor pogledom na Patačićevu kuću. Dok je to ubilježeno u zapisniku i u repertoriju, ne nala-

¹⁾ Status familiae Patachich, rukopis br. R. 4086. u kr. sveučil. biblioteci u Zagrebu. Ova vijest upisana je na fol. 60/b.: Eodem anno, demortua vidua prothonotarii Plemich, nata Bedekovich, baro Alexander ex testamento illius, tum ob id, quod parens suus, baro olim Balthasar, ipsi viduae contra impeditores multum utiliter adstiterit, cum etiam ideo, ut baro quoque Alexander testamentariam viduae dispositionem protegere teneatur, domum muratam in area capitulari cum inhaerente onere 600 flor. capitalis, et plurium annorum neglecti interesse, capitulo Zagradiensi debiti, sibi cum omnibus mobilibus legatam, recepit.

²⁾ U zem. arhivu u Zagrebu: Depos. arch. capit. Zagrab. Loc. cred. Protocoll. XXIX. pag. 53.

zimo u cijelom kaptolskom arhivu spise, koji bi se na to odnosili. Kakav je to bio ugovor i s kime, ne znamo.

Tako isto je na istim mjestima ubilježeno, da je 26. augusta 1787. sa strane Kaptola zaključeno, da se Patačićeve kuća proda na javnoj dražbi.

Tu se gube za sada vijesti o toj kući, za XVIII. vijek. Kad je kuća došla na dražbu, dali je prodavana ili nije, za sad ne znamo.

Moguće je ali, da je ista kuća došla u posjed porodice Kovačević, koja je već u XVIII. vijeku imala kuću i posjede na Kaptolu, i koja je ovu držala polovinom XIX. vijeka.

Tu kako vidimo nastaje u vrelima od 1787. praznina do god. 1825.

God. 1825. namijenjena je ovoj staroj kući nova uzvišena kulturna zadaća. U njoj je Amalija Langer otvorila privatnu djevojačku školu.

God. 1830. otvorio je u istoj zgradi kaptolsku školu Marko Grošt (* u Kapeli u Štajerskoj, † u Zagrebu). Ta škola bila je isprvica privatna, te je god. 1839. proglašena javnom. Ovo je jedna od najstarijih škola u cijeloj domovini s nastavnim jezikom hrvatskim, i prva takova u Zagrebu.

Do god. 1877. ostala je tu kaptolska škola, a tad se preseli u novu zgradu kod sv. Dizma na Kaptolu.

Na staroj toj školi djelovali su znameniti naši pedagozi: Franjo Klaić, Ivan Filipović, Ljudevit Modec, Vjenceslav Zabož Mařík i učitelj pjevanja Gjuró Eisenhut.

Djaci ove škole bili su brojni naši zaslužni muževi, književnici, umjetnici i učenjaci. Spominjem samo: Ivšu Tkaičića, Augusta Šenou, Rikarda Jorgovanića, Andriju Fijana, dr. Velimira Deželicia, načelnika Janka Holjca, dr. Milivoja Maurovića i druge.

Iza toga uredjena je obrtna škola u toj kući, koja je god. 1882. uzeta u najam od Ivana pl. Boričevića za 1220 for. godišnje najamnine, što se plaćalo iz zem. sirotinjske zaklade, počam od 1. novembra spomenute godine.

11. novembra otpočela je obuka. Dvije godine bila je tu smještena obrtna škola, koja se god. 1884. preselila u kuću u llici br. 49.

Prigodom zavedenja nove gruntovnice godine 1855./6. bila je vlasnicom ove kuće Josipa Kovačević rodjena pl. Georg, koja je stanovala u Petrinjskoj ulici br. 358 God. 1870. naslijedio je ovu kuću Martin Reichenauer, a iza njega Josipa Reichenauer, Dragutin Cesarec i Josipa Boričević.

God. 1885. proglašena je ova kuća slobodnom, dok je do tad nosila značaj činžene kuće. Tada su bili vlasnici ove kuće Dragutin Cesarec, Josipa pl. Boričević, Josipa Mučnjak, Marija Mučnjak, Vjekoslav Šajko i Elza Šajko.¹⁾

Skoro na to kupila je Josipa pl. Boričević od suvlasnika tu kuću za 12,000 for.

God. 1889. 11./XI. kupila je ovu kuću Julijana Rabenaldt a uknjižba provedena je odlukom od 30./8. 1900.

God. 1902. 1./II. kupio je to Vilim Loschitz za 41.000 K.¹⁾
Danas su vlasnici nasljednici ovoga.

* * *

(Svršit će se).

„Braća hrvat. Zmaja“ — u ratno doba.

Čim je planuo strašni rat, koji još uvijek nesmiljeno bijesni, izašla je banska naredba 27. srpnja 1914., kojom je obustavljeno svako javno djelovanje svim društvima u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, pa tako i B. H. Z.

Posljednju je odborsku sjednicu držalo društvo u god. 1914. na 13. jula, a od onda je morao naš „Zmaj“ saviti svoja krila i sačekati do 21. ožujka 1917., kadno mu je opet dozvoljeno javno djelovanje na kulturnom polju hrvatskoga naroda.

Za to vrijeme svoga „mirovanja“ sastajala su se braća u svom privatnom „domu“ na prijateljske domjenke, u kojima su se dogovarali o svom idućem radu i gradili osnove za sve ono poslovanje, kad se bude društvo smjelo opet u javnosti oglasiti svojim radom.

Kako je g. 1914.—1915. nemila smrt otela društvu i hrvatskom narodu vrle i vidjene članove: dra. Franju Markovića, Ivana pl. Zajca i Ladislava pl. Kraljevića, Franju Sollara star. i Ivana Grčevića, iskazala su im braća dužnu poštu. Isto je tako društvo svojom čestitkom pribivalo pri proslavi tridesetgodišnjice

¹⁾ Sve to po gruntovnici grada Zagreba: Vlaška ul. parcele 120. Dolac.

kulturnoga rada, književnika Julije Kempfa, ravn. učitelja u Požegi.

God. 1914. izdalo je društvo i dalje svoje edicije. Sv. 27. R. Strohal: Hrvatska glagolska knjiga; sv. 28. Deželić i Laszowski: „Pomilovanje Petra Zrinskoga i Krste Frankopana“; sv. 29. E. Laszowski: „Grad Dreznik“ i sv. 30. „Sjeni našega Zajca.“

Kako je ratno doba povuklo za sobom i javnu dobrotvornost, osnovan je u društvenom domu „Dobrotvorni ratni stolić“, u koji zabijaju članovi čavlice u korist „Hrvatskog Zitin-doma“.

Godine 1915. dogovarala se braća medju inim o nabavi zemljišta na Plitvičkim jezerima, no moralo se od toga odustati radi ratnih prilika. — Obavljena je revizija svih društvenih članova, te su mnogi brisani, a mnogi opet upisani i začlanjeni. Budući pako da je te godine pala i prva desetogodišnjica društvenoga postojanja, izdalo je društvo u povodu toga mali almanak sa slikama u obliku kalendara, koji je podijeljen medju društvene članove.

U godini 1916. zaprimljeni su opet neki novi i ugledni članovi, koji su se sastajali na domjencima, gdje su književnici, umjetnici i muzičari pružali krasnu duševnu nasladu za mnogih društvenih večeri. Osim toga počelo se dogovarati i o nabavi t. zv. Cistercitskog samostana na Dolcu u Zagrebu, da se taj sredovječni spomenik u Zagrebu spasi od propasti.

U više takih neslužbenih dogovora g. 1914.—1916. pale su mnoge krasne ideje, koje će se sada pomalo ostvariti, čim se slegne plamen strašnoga rata, u kojemu se bore i mnogi društveni članovi.

Z. J.

Uspomene.

Obijetnice našega rada. Ove godine (1917.) do 30. VI., navršuje se deset godina, što je naše društvo dalo pobudu nekim kulturnim nastojanjima, pak samo nekoja izvelo.

Dne 6. marta 1907. iznesao je dr. Vel. Deželić prijedlog o ustrojenju pučkoga sveučilišta u Zagrebu. Društvo je na tom mnogo radilo, dok to nije preuzeo u svoje ruke posebni odbor sveučil. profesora u Zagrebu.

20. marta. Prvi put se u našem društvu raspravljalo o osnutku gradske knjižnice i muzeja u Zagrebu, koja je i doista 7. decembra 1907. svečano otvorena. Istoga dana nastavljena je rasprava (za

ključak od 28. XI. 1906.), o potrebi osnutka institucije, kojoj bi bila briga čuvanje hrvat. historijskih spomenika (gradjevina i predmeta). Držana je o tom i konferencija sa ravnateljstvom arkeol. muzeja i zem. arkiva. Tu je zametak današnjega zem. povjerenstva za sačuvanje hrvat. histor. spomenika.

Zaključeno je, da se pjesniku, „Lijepe naše domovine“, Antunu Mihanoviću podigne spomen-ploča na kući u Zagrebu, u kojoj je umro. Kod našega društva opstoji već zaklada za ovu spomen-ploču. Naš brat prof. Robert Frangeš zm. Fruškogorski, stavio je društvu na raspolaganje relijefno poprsje Mihanovića, koje se ima staviti na spomen-ploču, koja bi se imala sačiniti od bronce. Kako je danas teško doći do toga materijala, izim pukoga slučaja — nije moguće ovaj zaključak realizirati. Uprijet će se ali sve sile, da se ove zapreke prebrode.

10. aprila. Posjetio je naše društvo slovački rodoljub, požunski profesor Edmund Kranjak.

29. aprila. slavilo je naše društvo 1000-opus hrvat. glazbenika Ivana pl. Zajca, svojega začasnoga brata.

30. aprila. Zaključilo je naše društvo, da se pronadju kosti Zrinskoga i Frankopana u Wienerneustadtu, i da se postave u novi grob.

1. maja. Zaključak, da se hrvat. pjesniku Ivanu Mažuraniću u Novom, a Jos. Eugenu Tomiću u Požegi, postavi dolična spomen-ploča. Postavljenje spomen-ploče braći Ivanu i Antunu Mažuraniću imalo se obaviti u augustu 1914., ali je to spriječio rat. Spomen-ploču izradio je kipar Vatroslav Drenski zm. Zagorski I. Spomen-ploče Tomiću, Jurkoviću i Babukiću otkrivene su u Požegi 18. juna 1911., a izradio ih Miroslav pl. Kraljević.

16. maja. Obavljena je svečanim načinom u kapelici sv. Jurja u Maksimiru posveta naše društvene zastave. Posvetio ju društveni kapelan Filip Hajduković, zm. Ivanovčanski. Kume su bile gospodje Asta pl. Laszowska i Tonka Deželić.

18. maja. Posjetila je naše društvo ljubljanska „Akademija“, po svojim izaslanicima dr. Franji Ilesiću zm. Šćavnichkom i dr. Ravnikaru.

20. maja. Svečano otkriće spomen-ploče hrv. piscu i pedagogu Ljudevitu Tomšiću u kranjskoj Vinici. Tom zgodom je naše društvo podiglo u Vinici zastave „Čitaonice“ i „Vatrogasnoga društva“. A po svojim zastupnicima sudjelovalo je naše društvo kod posvete sveučilišnoga barjaka u Zagrebu.

21. maja. Dozvolila je zem. vlada porabu našega društvenoga barjaka.

Spomenici.

Iskaz spomen-ploča u Zagrebu, što ih je postavilo naše društvo.

1. Ljudevitu Gaju na kući, u kojoj je Gaj umro. Gospodska ulica br. 4. (vladin odjel za pravosuđe), 22. augusta 1909. (napisna).

Ivanu Tkalčiću, historičaru grada Zagreba, na rodnoj mu kući u Novojvjesi br. 41. Relijefni kip izradio je u broncu hrv. kipar Ivan Rendić zm. Imotski, 26. juna 1910.

3. Stanku Vrazu, hrv. pjesniku, na kući, u kojoj je umro, u Opatičkoj ul. br. 18. (nekoć dvorana, sada stol sedmorice), 27. novembra 1910. Relijefni medaljon (glava od bronce) po Ivanu Rendiću.

4. Na kući Petra Zrinskoga, bana, na Kapucinskom trgu broj 3 (napisna), 29. aprila 1911.

5. Na nekoć kraljevskoj palači na Dvercima (napisna), 14. jula 1911.

6. Dimitriju Demetru, hrv. pjesniku, na kući u kojoj je umro, u Dugoj ulici br. 54. Poprsje u mramoru izradio je kipar Vatroslav Drenski zm. Zagorski, 17. decembra 1911.

7. Ljudevitu Vukotinoviću, hrv. pjesniku, na kući br. 10. u Mletačkoj ulici, u kojoj je umro. Poprsje u mramoru izradio je kipar Vatroslav Drenski zm. Zagorski, 23. novembra 1913.

Sve ove spomen-ploče predane su gradu Zagrebu na čuvanje, kao narodna svojina.

Spomen-ploča V. Lisinskomu u Zagrebu. Pitalo se više puta, kad će se postaviti spomen-ploča Lisinskomu u Zagrebu, što je naše društvo zaključilo bilo izvesti o stogodišnjoj obljetnici njegovoga rođenja. Lisinski se je rodio u Zagrebu 8. jula 1819. u kući svojih roditelja (Andrije Fuchsa i Anke Kovačić), koja je stajala u llici na mjestu, gdje danas stoje kuće br. 33. i 35. — Umro je u kući u Dugoj ulici, gdje danas stoji villa Nicolini (Mojmir) dne 31. maja 1854. Ovaj zaključak našega društva, preuzelo je izvesti rodoljubno hrv. društvo „Kolo“ u Zagrebu, koje će to i izvesti dostojno. Da nijesu nastupila ova teška vremena, za cijelo bi već ova spomen-ploča stajala.

Sada je pitanje, kamo da se postavi, na kuću u kojoj se rodio ili na onu u kojoj je umro. Makar ne postoji više rodna kuća njegova, mi smo svakako za to, da se postavi na onu, gdje je rodna kuća stajala. mjesto je bolje i vidljivije.

Gupčeva glava na Markovom trgu u Zagrebu. S mnogo strana stižu upiti na nas, gdje je Gupčeva glava. Ovu smo još god. 1913. izradili, da ju po svim zahtjevima obnovimo i natrag postavimo. Pošto je stara glava bila veoma trošna i okrhana, te prijetila pogibelj, da se raspadne izložena nepogodama vremena, to smo dali sačiniti tačno kopiju njezinu, koja će se na staro mjesto postaviti, dok će se original pohraniti u gradskom muzeju.

Baš kad je taj posao dovršio naš kipar Vatroslav Drenski, morao je krenuti na bojište, gdje se još i danas nalazi. Čim se vrati, postaviti će se Gupčeva glava na svoje mjesto. Postaviti će se nešto više, a providjena će biti natpisnom konzolom.

Ako ova i nije autentični portret Gupca, to je ipak svakako spomenik, kojega je predaja učinila historijskim.

Z. B.

Upit. Želimo saznati jeli još postoji rodna kuća zaslužnoga zagrebačkoga biskupa Maksimilijana Vrhovca? Rodio se je u Karlovcu 23. novembra 1752. od oca Aleksija, kapetana i žene mu Antonije Znika. Možda bi se našlo u karlovačkom gradskom arhivu, gdje je ova kuća stajala, ili gdje danas stoji?

Književna izdanja „Braće hrv. Zmaja“.

I. Deželić Velimir dr. Dva brata Ivan i Ljudevit Tomšić	K	—50
II. Laszowski Emilij v. m. Zmajska družba kralja Sigismunda	„	—40
III. Kukuljević-Sakcinski Božidar Mladost Ivana pl. Kukuljevića-Sakcinskoga	„	—40
IV. Barlé Janko. Slika sv. Kümmernisse u kapeli u Velikoj Mlaci	„	—40
V. Širola Stjepan. Zmaj kućni. (Draco domesticus)	„	—40
VI. Širola Stjepan, Slovenac i Hrvat	„	—40
VII. Deželić Velimir dr. i Laszowski Emilij. Kostić Petra Zrinskoga i Frane K. Frankopana	„	1:20
VIII. Širola Stjepan. Stoósova slava	„	—40
IX. Deželić Velimir dr. O evoluciji modernih knjižnica.	„	—40
X. Širola Stjepan. Družba „Braće hrvatskog Zmaja“	„	—40
XI. Bojničić Kninski Ivan dr. O plemstvu	„	—40
XII. Laszowski Emilij v. m. Matija Vlacić Franković	„	—50
XIII. Kučera Oton dr. Četiri nebeske zemlje	„	—50
XIV. Širola Stjepan. Dvije hrvatske kulturne slave	„	1—
XV. Širola Stjepan. Naš kulturni rad	„	—40
XVI. Deželić Velimir dr. Julije Slowacki.	„	—40
XVII. Širola Stjepan. Gajev spomenar	„	—40
XXVIII. Horvat Rudolf dr. Kako je Koloman došao na hrvatsko prijestolje?	„	—40
XIX. Francev Fran dr. Ferdo Rusan	„	1—
XX. Širola Stjepan. Kulturno slavlje u Požegi	„	—40
XXI. Deželić Velimir dr. Dr. August Harambašić	„	—60
XXII. Deželić Velimir dr. Zmajevi u pjesmi i priči	„	—50
XXIII. Brusina Branimir. Andrija Fijan	„	—40
XXIV. Deželić Velimir dr. Emilije Laszowski	„	—40
XXV. Horvat Rudolf dr. Životopis dra. Velimira Deželića	„	—40
XXVI. Gaj Svetoslav „Braća hrv. Zmaja“. Osvrt na društveni rad.	„	—40
XXVII. Rudolfo Strohal. Hrvatska glagolska knjiga	„	—30
XXVIII. E. Laszowski i dr. Vel. Deželić. Pomilovanje Petra Zrinskoga i Krsta Frankopana	„	—40
XXIX. E. Laszowski. Drežnik	„	—40
XXX. B. H. Z. Sjeni Zajčevoj.	„	—30
XXXI. Jubilarni kalendar za 1916. s kronikom i šematizmom	„	3—

Naručuje se kod društva ili u knjižarama.

HRVATSKI ZMAJ

GLASILO DRUŠTVA BRAĆE HRVATSKOGA ZMAJA

Uredjuje sekcija B. H. Z. za knjigu i umijeće. — Odgovorni urednik E. Laszowski. — Dopisi se šalju uredniku, Zagreb, Prilaz 24.

Izlazi četiri puta na godinu. — Godišnja cijena: za članove K 2—, za nečlanove K 3—, Pojedini broj K 1—.

Upravu rukovodi i pretplatu prima tiskara C. Albrecht, u Zagrebu.

Br. 2.

Zagreb 1. srpnja

1917.

Plemićeva kuća i cistercitski samostan u Zagrebu.

Predavanja E. Laszowskoga u društvu „Braće hrv. Zmaja“ 2. maja tekuće godine.

(Svršetak.)

Za sudbinu Plemićeve kuće — tako je naslov ispravan za dosad držani cistercitski samostan, — smo bez brige, jer je predmetom, koji se po regulatornoj osnovi Kaptola i Dolca ima sačuvati i namijeniti znatnoj kulturnoj svrsi grada Zagreba. Najme u nju se kani smjestiti gradski muzej i knjižnica. Ima i dovoljno nade, da će se ova kuća temeljito i strogo prema ustanovama restauracije starih gradjevina obnoviti i ukrasiti tako, da će biti jedna od prvih sačuvanih starina našega glav. grada.

Da ova kuća vrijedi, da se sačuva, govore ove činjenice:

1. Kula i vanjski zidovi su starina iz konca XV. vijeka, i časni spomenik na teška vremena hrvatskoga naroda.

2. To je kuća, koju si je sagradio Hrvat. protonotar Juraj Plemić, kojega je ime zlatnim slovima ubilježeno u političkoj i kulturnoj povijesti hrvatskoga naroda. On je stekao zasluge kod stvaranja hrvatske pragmatičke sankcije (1712. Vidi Klaić: Hrv. pragmat.-sankcija u Radu akademije.) On je učinio zaklade za naobrazbu hrvatskih mladića. Riječju, Plemić je hrvatski diplomata, patriota i dobrotvor.

3. U toj kući stvorena je prva škola u Zagrebu s hrvatskim nastavnim jezikom. Doista dičan kulturni spomenik.

4. U ovu su školu polazili mnogi danas glasoviti hrvatski muževi, od kojih sam nekolicinu imena napomenuo.

5. U njoj je bila smještena novo otvorena obrtna škola, koja je svojim djelovanjem podala našem narodu među mnogim valjanim obrtnicima, također nekoliko vrsnih umjetnika.

6. Ova je kuća po svom gradjevnom obliku, tipičan spomenik svojega vremena, kakovih nema na pretek u Zagrebu.

7. Svojim sretnim položajem upravo je stvorena, da opasava jugozapadni dio projektiranoga trga na Dolcu, i da svojim vanjskim licem prema Jelačićevom trgu, podade ugodnu slikovitost, koja će nas živo sjećati na stari Zagreb, i tako postati zanimljivom točkom našega glavnoga grada, kojega su i onako minula vremena teško okljaštila, pogledom na stare uspomene.

Dašto to će se postići u potpunoj mjeri tek onda, dok izčeznu one niske kućice, koje su prikoprane uz zid Plemićeve kuće, navodnoga cistercitskoga samostana.

Ideja o sačuvanju Plemićeve kuće, t. z. cistercitskoga samostana ventiliran^a je već god. 1908. u društvu Braće hrv. Zmaja, i to na sjednici upr. odbora 16. septembra. Otada je to pitanje postalo aktuelnim, i grad Zagreb odlučio je, da se u tu kuću, kad se ekspropriira u svrhu novoga trga i tržnice na Dolcu, smjesti gradska knjižnica i muzej.

To je upravo vodilo društvo B. H. Z., da je svom snagom nastojalo, da se to čim prije poluči.

Kako je do danas ovo društvo neumorno radilo oko unapredjenja gradske knjižnice i muzeja, pa i drugih kulturnih i humanitarnih institucija, to je i uprava gradske knjižnice i muzeja — koju rukovodi isto društvo — u nekoliko navrata i pismeno i usmeno podnašala grad. poglavarstvu i načelniku svojevremeno memorandume o potrebi širih prostorija.

Kad se je god. 1908. počelo svojski raditi o idejama regulacije Kaptola i Dolca, mnogo se toga pisalo u novinama, a još se je više govorilo. Dvije su bile struje: jedna, da se taj „samostan“ sačuva, druga, da ga se sruši. Arhitekt Viktor Kovačić izradio je osnovu regulacije i on stajao na stanovištu, da se samostan sačuva. On hoće da „spomenici ostaju budućnosti“ i naglašuje, da treba posvetiti pažnju tomu samostanu „za daljnju povremenu uporabu.“

Struja rušitelja bila je vrlo jaka. Protiv ovih istupa VI. Lunaček u „Obzoru“ od 10. okt. 1911. br. 281. (jutar. izd.), prof. Gjuro Szabo u Vjesniku zem. arkiva, pak i predsjednik društva umjetnosti, presvj. g. dr. Iso Kršnjavi, koji polazi osobno do načelnika, da uzme u zaštitu cistercitski samostan, protestira protiv rušenja (Agr. Tagblatt 10. okt. 1911. br. 232.). Otada je prevagnula struja, koja hoće sačuvati rečeni samostan.

Nu što će biti s ostatkom nekadanjega pravoga cistercitskoga samostana, nekoć Hackerovom kućom, a danas svojinom grada Zagreba?

Gledamo li regulativnu osnovu za Kaptol i Dolac, vidimo, da je ova kuća odsudjena, da se sruši i učini mjesta novomu trgu. Učinjeno je to doista ne s namjerom, da se ruše histor. spomenici, već što se nije znalo, što je bila ova zgrada.

Svakako je u interesu sačuvanja gradjevno-kulturnih spomenika, da se i ova zgrada poštedi i da se sačuva. Ta i to je jedan dijelak našega staroga Zagreba, kojega je već toliko nestalo.

Kad se evo znade, da je i to jedan historički spomenik Zagreba, uvjereni smo, da će biti briga rodoljubnoga predstavništva našega glavnoga grada, da će uzeti u obzir izneseno, i poraditi, da se i ova zgrada sačuva od uništenja.

I ova bi zgrada, kad se sačuva mogla dobro služiti. Kad bi se njoj dogradilo nestalo istočno krilo na način opstojećega dijela s arkadama i hodnicima, činilo bi to opet jednu cjelinu.

Ovako sačuvana i eventualno dogradjena zgrada, mogla bi služiti opet u kakovu zgodnu kulturnu svrhu ili inu potrebu gradske uprave. A mogla bi služiti i za stan župnika sv. Marije, čim bi otpala gradnja župnoga dvora, kako je u regulatornoj osnovi Kovačićevoj zamišljeno. Poruše li se one kuće, što se nižu od crkve sv. Marije uz kaptolski zid, mogli bi taj prostor sa sadanjim dvorištem do crkve zapremiti lijepi nasadi sa cvijećem itd., što takodjer ne bi bilo na odmet u ovom dijelu grada. A mogao bi to biti i župnikov vrt.

Tim bi evo spasili i ovu starinu za naš mili Zagreb, a bez velikoga, gotovo nikakvoga troška.

Ako to na prvi pogled i čini neku zbrku u osnovi regulacije, mislim, da to nije ništa, što se ne bi dalo složiti. Vještak, kakav je arhit. Kovačić, brzo bi našao ključ tomu riješenju.

„Zmaj“ — na djelu.

Jedva što je stigla dozvola 21./III. 19 7. od kr. zemalj. vlade, odjela za unutarnje poslove, od .6. ožujka 1917. broj 19.624. saziva veliki meštar Emilije pl. Laszowski na 28./III. 1917. prvu odborsku sjednicu, u koju se sastaju svi meštari odbornici i odobravaju sve dogovore u neslužbenim konferencijama od 1914.—1916.

Sad se već službeno raspravlja o načinu, kako da se nabavi i restaurira t. zv. Cistercitski samostan, u koji bi se smjestila gradska knjižnica i gradski muzej.

Već 5. aprila drži se druga sjednica, u kojoj se dalje vijeća o pitanju Cistercitskog samostana i ustanovljuje dnevni red za iduću godišnju glavnu skupštinu, što se je i održala na dan 25. travnja o. g.

Po običaju podnešen je IX. godišnjoj glavnoj skupštini najprije izvještaj odbora o stanju društva g. 1914.— 916. koji bi primljen na znanje, a onda se pristupilo k izboru novoga odbora. Medjutim je skupština stavila toliko povjerenja u dojakošnji upravni odbor, da je aklamacijom izabrala velikim meštrom Emilija Laszowskoga i redom svu četrnaestoricu meštara odbornika. — Po tom se je pristupilo k preinaci društvenih pravila, koja će se podastrijeti kr. zemalj vladi na odobrenje, te se odbor opunovlaštuje, da nastavi neobvezatne pregovore u pogledu nabave Cistercitskog samostana.

Najzad su iznešeni i predlozi: 1. da se u Zagrebu osnuje centralni spomenik za sve u ratu poginule hrvatske junake (Gj. pl. Belošević); 2. da se B. H. Z. stave u dogovor s odborom proslave tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva u Duvnu (prof. R. Frangeš) i 3. govori o spomen-ploči banu Ivanu Mažuraniću (Dr. D. Gruber)

Prof. R. Frangeš stavlja B. H. Z. na dispoziciju svoj reljef slavnoga vojskovođe Svetozara pl. Boroevića od Bojne, da se odlije u željezu i postavi na njegov rodni dom u Mečenčanima.

Još istoga dana sastaje se odbor u prvu svoju sjednicu, te se konstituira ovako:

Vel. Meštar: E. pl. Laszowski (zamjenik: Dr. Velimir Deželić); meštar protonotar: Stjepan Širola (zamjenik: Fran Šaban); meštar blagajnik: Ivan Surma (zamjenik: Dr. Dane Gruber); meštar kapelan: Filip Hajduković (zamjenik: Mijo Pavlić); meštar knjige i umijeća: Dr. Velimir Deželić otac (zamjenik: prof. R. Frangeš); meštar ekonom: D. Milan Krištof (zamjenik: Dr. Milan Kovačević); meštar zabave: Franjo Sollar (zamjenik: Tošo Lesić); meštar redatelj: Josip Hanuš (zamjenik: Dr. Rudolf Horvat).

U odborskoj sjednici od 22. svibnja javlja već vel. meštar Laszowski, da je gradsko zastupstvo zagrebačko zaključilo nabaviti t. zv. Cistercitski samostan, u koji će se nakon preuređenja smjestiti grad. knjižnica i gradski muzej, s kojima će upravljati B. H. Z., što je primljeno s odobravanjem na znanje.

Nadalje su stvoreni ovi zaključci:

1. Da se na gradskoj vijećnici još tečajem ove godine postavi historijska spomen-ploča kao na sedamdesetgodišnjicu (23./X. 1847.) otkako se je u hrvatskom saboru proglasio hrvatski jezik službenim jezikom.

2. Da se Frangešov reljef slavnoga branioca na Soči Svetozara pl. Boroevića dade odliti u željezu i da se postavi na njegov rodni dom.

3. Da se podignu spomenice ploče: Andriji Fijanu na rodnu kuću u Kazališnoj ulici u Zagrebu i hrvatskom pučkom piscu Petru Zoriću u Dugomselu, što je zaključeno još 24. aprila 1907.

4. Da se stavi u dogovor sa svečanostnim odborom u Duvnu u pogledu svečane proslave tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva 1925. u svrhu daljega rada.

5. Da se osnuje društveno glasilo „Hrvatski Zmaj“, koje bi se zasada izdavalo kvartalno, da donosi i pred širu javnost izvješća o kulturnom radu i djelovanju „Braće hrvatskog Zmaja“.

Na narednoj sjednici odbora od 6. VI. o g. zaključeno je sljedeće:

Već nekoliko godina unatrag govorilo se u krilu B. H. Z., kako se približuje godina 1925. t. j. tisućna obljetnica osnutka hrvatskoga kraljevstva, o kojoj bi trebalo da sav hrvatski narod udesi velebnu proslavu. Spominjala se i na veliko zasnovana osnova, te bi se već bilo pristupilo i k dogovorima s predstavništvima svih naših stranaka, društava i korporacija, ali — nadošle su ove strašne ratne prilike, koje su mnogo toga obustavile, a možda i uništile za uvijek...

No kako vrijeme odmiče, te nas do te slavne obljetnice dijeli još samo osam godina, za kojih će trebati ozbiljna rada na svim područjima kulturnoga rada, stavljeno je na dnevni red i pitanje: o proslavi tisućgodišnjice hrvatskoga kraljevstva. te je prethodno zaključeno, da se B. H. Z. stave u dogovor i sporazum sa svim hrvatskim narodnim predstavništvima, da se stvori zaključak, s kojim bi se stupilo pred hrvatski sabor.

U osnovi je B. H. Z., da se tom slavnom prigodom priredi velika hrvatska etnografska izložba, koja bi se mogla pretvoriti i u muzej, pa je rad oko toga odmah preuzela II. sekcija društva s pročelnikom dr. V. Deželićem, kr. sveučilišnim bibliotekarom.

Društvo se je obratilo na gradsku općinu s predlogom, da se na Mirogoju sagrađi neke ruke panteon, monumentalna crkva s kriptom, u koju bi se smjestili slavni i zaslužni hrvatski ljudi. — Zaključeno je postaviti opet na staro mjesto (na Markov trg) t. zv. Gubčevu glavu, a na poticaj narodnog zastupnika g. Cerovca, da se uredi grobni spomenik hrvatskog pjesnika Lavoslava Vukelića.

Kako su u istoj sjednici izabrani pročelnicima svih sedam društvenih sekcija ¹⁾ braća I. E. Laszowski, II. dr. V. Deželić,

¹⁾ Sekcije: I. historijsko-filološka, — II. literarno-umjetnička, — III. filozofsko-nastavna, — IV. prirodoslovno-matematička i zdravstvena, — V. pravno-socijalna, — VI. teološko-karitativna, — VII. trgovačko-obrtna i tehničko-gospodarska.

III. dr. D. Gruber, IV. dr. M. Kovačević, V. Fr. Šaban, VI. F. Hajduković i VII. dr. M. Krištof, nadamo se, da će se u promišljenoj podjeli rada stvoriti mnoga lijepa stvar, koja će biti na korist i čast našoj dragoj otadžbini. S. Štrola.

Gradska vijećnica u Zagrebu, historijska kuća.

Predavanje dr. Velimira Deželića.

Dr. Velimir Deželić st., ravnatelj kr. sveučilišne knjižnice, predavao je 23. maja o. g. Braći hrvatskoga zmaja o temi „Zagrebačka gradska vijećnica — historijska zgrada“. Povodom tomu predavanju dao je zaključak Zmajevaca, da se povodom 70. obljetnice, kad je sabor hrvatski jezik proglasio 23. listopada god. 1847. službenim jezikom u Hrvatskoj, postavi dostojna spomen-ploča na zgradi, u kojoj je sabor o tom vijećao. Predavač je iznio obsežan historijat o toj zgradi — današnjoj gradskoj vijećnici. Na mjestu današnjega „staroga kazališta“ na Markovu trgu stajala je gradska vijećnica sve do god. 1800. Ove je godine kupila gradska općina od Đure grofa Oršića jednokatnu kuću uz zgradu gradske vijećnice, te je tu smjestila gradsko poglavarstvo. Kad je god. 1833. zagrebački gradjanin Krsto Stanković dobio na lutriji 30 000 dukata, izjavio se spremnim, da će o svojem trošku sagraditi kazalište, ako mu gradska općina ustupi u vlasništvo staru zgradu gradske vijećnice. Općina je pristala na to, te je već iste godine (1833.) bio položen temeljni kamen kazališta uz velike svečanosti. U isto je vrijeme podigao grad na zgradi, koju je kupio od grofa Oršića, drugi kat. Početkom siječnja g. 1835. prikazivala se u novosagrađenom kazalištu na njemačkom jeziku kao prva predstava „Magdalengrotte bei Ogulin“, te je tom prilikom uz neopisivo oduševljenje občinstva pjevana Gajeva „Još Hrvatska ni propala“. Prva hrvatska drama davana je u tom kazalištu 10. lipnja god. 1840. Prikazivala se tada uz burne manifestacije Kukuljevićeva drama „Juran i Sofija“. God. 1845. zasjedao je u istoj zgradi pod banom Hallerom hrvatski sabor, i to u prvom katu u t. zv. redutnoj dvorani. Dne 28. ožujka god. 1847. davana je u kazalištu prva hrvatska opera, i to Lisinskova „Ljubav i zloba“, što je, dašto, opet dalo povoda oduševljenim manifestacijama. Borba za hrvatski jezik uporno se nastavljala, dok najzad nije iznijela palmu pobjede. Dne 23. listopada god. 1847. naime zaključio je sabor stališa pod predsjedanjem banova zamjenika biskupa Haulika na predlog Ivana Kukuljevića, da se hrvatski jezik uvede u sve urede kao službeni jezik. Taj je zaključak popratilo općinstvo

burnim pljeskanjem, dok su galerije opsipale zastupnike kitama cvijeća. U istoj zgradi zasjedahu glasoviti hrvatski sabori od god. 1848. i 1861.

Novine Dalmat.-hrvatsko-slavonske u broju 84. 20. listopada 1847. javljaju :

Danas 18. listopada (octobra) osvanu nam željno izgledani dan, koji se je imao raspisani nedavno sabor ovih kraljevina otvoriti. Znatiželjno občinstvo povrvi već rano u jutro na placu sv. Marka da vidi redku ovu svečanost, gdje će se samostalnost naših kraljevinah opet na sjajni način posvjedočiti i da gleda one vrijedne muževe, koji će o dobru naše domovine vijećati. U polak 10 stiže jedna kumpanija od ovdašnje posade u svečanoj odjeći na istu pijacu s muzikom i pršećim barjakom i postavi se pred državnom kućom, da uzveliča današnju svečanost. — U deset sati sakupi se naše zakonotvorno tijelo u crkvi sv. Marka, da izmoli Božju pomoć za svoj teški posao. Poslije službe Božje odprave se slavni stališi i redovi polag vojske u redutnu dvoranu, dočim je muzika napjev od pučke pjesme udarala. Dvorana ova bila je kano i na prošastnom saboru priređena. U sredini bijahu za gospodu članove sabora stolovi ograđeni od ostaloga prostora i odlučeni, gdje su odličnija gospoda u svečanoj opravi stajala. A na galeriji koja bijaše ostalim općinstvom sva napunjena, opazismo s radošću i mnoge naše odlične domorodke.

Da je sabor g. 1848. držan u zgradi sadanje vijećnice, a nekoć u redutnoj dvorani pokazuju ovi reci :

God. 1848. te slijedećih dana mjeseca lipnja i srpnja u Zagrebu najprije na pijaci svete Katarine, poslije pako u kazališnoj dvorani pod predsjedničtvom preuzvišenoga gospodina barona Josipa Jelačića Bužinskoga bana od Dalmacije, Hrvatske i Slavonie c. kr. feldmaršallajtnanta, tajnog savjetnika i komornika istih kraljevina vrhovnog kapetana dviju pješačkih regimenta banskih vlasnika i banskog stola predsjednika držanog sabora čini. ¹⁾

I glasoviti sabor g. 1861. bio je u istoj zgradi :

G. 1861. 24. novembra napuštene su za uvijek njemačke predstave u kazalištu. Konac njemačkih predstava dogodi se uz velike demonstracije i njemačka je družina izagnana. Hrvatsko kazalište, koje je g. 1861. prešlo u zemaljske ruke otpada u staroj zgradi sve do g. 1895., kad je uz velike svečanosti kralj Franjo Josip otvorio novo kazalište.

Staro kazalište preuze grad Zagreb u svoje vlasništvo; preudesi ga za proširenje vijećnice, a saborsku dvoranu pre-

¹⁾ Zapisnik sabora trojedne kraljevine Dalmatinske Hérvatske i Slavonske S. i sljedećih mjeseca lipnja i srpnja danah godine 1848. držanog tiskom narodne tiskarnice dra. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

tvori u dvoranu za skupštine. Kako se vidi, naša vijećnica može se potpunim pravom smatrati povjesnom zgradom i vrijedno je, da se na spomen-ploči obilježe za vječnu spomen najvažniji događaji, koji su se u njoj zbili.

Po starom nacrtu, koji se je nalazio u ostavini Ljudevita Gaja za kobnih dana 29. srpnja 1845. palo je najviše srpanjskih žrtava baš na ulazu Gospodske ulice pred samom današnjom vijećnicom.

Etnografska izložba i etnografski muzej u Zagrebu.

Već 1. ožujka 1914, kad se je govorilo o proslavi tisuć-godišnjice hrv. kraljevstva, odlučeno je na sastanku nekolicine B. H. Z., da se uz druge točke te slave ostvari i etnografska izložba a zatim muzej.

Da se ostvarenju te ideje primakne bliže, sazvano je u zadnje vrijeme u prostorije B. H. Z. više sastanaka naših stručnjaka i učenjaka, da se o tom pitanju izjave. Sastanci, u koje se pozivaju uvijek nova lica, a koji su sastanci bili informativne naravi, nastavit će se s drugim odličnicima i prijateljima te ideje. Kad dogovori dovedu do sporazumnoga rezultata, preći će se k djelu i pozvati predstavništvo naroda, sv. mjerodavni faktori i sav narod, da odluče, tko, na koji način i kako imade tu ideju provesti.

Pročelnik etnografske sekcije u društvu B. H. Z. dr. Velimir Deželić otac razvio je o tom pitanju, na tim sastancima ove svoje misli:

„Kad smo stali snovati o tome, kako da se proslavi naj-dostojnijim načinom tisuć-godišnjica hrvatskoga kraljevstva, onda nam je uz mnoge druge ideje pala ideja, da se priredi etnografska izložba, koja bi imala postati zarodom trajnoga etnografskoga muzeja u Zagrebu, kao trajnoga spomenika na tisuć-godišnjicu kraljevine Hrvatske.

I zaista, mislim, da ne može biti ljepše uspomene na tu dičnu slavu od izložbe, odnosno muzeja, u kojem će biti prikazana sva duševna i materijalna kultura našega naroda iz svih pokrajina, iz svih mjesta, u kojima obitavaju Hrvati. Što će biti zanimivije za tudjince, a što zanosn je za Hrvate, nego li na okupu naći u velebnoj zbirci sve, što se odnosi na naše stare tradicije na život i običaje, gospodarstvo i kućanstvo hrv. naroda, njegova odijela i tekstilnu umjetnost, njegov nakit, njegovu mitologiju, njegovo selo i kućište, njegov jezik i njegovo orudje i oružje, njegovu narodnu umjetnost i literaturu, pogledom na zarod i razvoj svega toga.

Mislím, da mi ne treba ovdje tek raspredati, kako su takove etnografske izložbe i muzeji važni u svakom pogledu. Gorostasni procvat etnografske znanosti po čitavom svijetu svakomu je inteligentu poznat.

Kulturno-historijska slika hrv. naroda sa onim divnim narodnim predmetima, koje je izmislila hrv. duša i hrv. srce to je ono pravo naše, što možemo pokazati čitavome svijetu. Svaki umjetnik, slikar, kipar, graditelj, sva naša buduća kultura učít će i crpsti odovud svoje nove narodne, naše ideje. Kad stranac u Zagreb dodje, njega ne će toliko zanimati, što imamo na pr. u galeriji slika ili u drugim muzejima, jer se muzeji velikih naroda mogu ponositi i ljepšim umjetninama i starinama od naših. ali svaki Nijemac, Englez, Francez, Američanin, svaki Slovjen ići će rado u Zagreb, da vidi naše nošnje, naše vezivo, naše pokućstvo itd. Naša izložba, a onda muzej bit će već od prvog početka nešto sjajnoga, a može se odlikovati osobito skupinama naših seljaka, skupinama lijepih manekena obučenih kipova itd.

Možda je upravo zadnje doba. da se takova izložba pokrene, jer naše narodne etnografske stvari nestaju, kako je lijepo dao pokojni nadvojvoda Ljudevit Salvator, izdajući jednu knjigu o našim nošnjama, toj knjizi naslov: „Das was verschwindet.“

Ono što nestaje, ne smije prije nestati, dok se ne sačuva i ne pohrani u našem glavnom gradu Zagrebu.

Tipičnost narodnih odijela, prekrasno već u svijetu priznato lijepim, narodno vezivo i mnogi predmeti bit će bez sumnje jedna od glavnih atrakcija tisućgodišnjega spomendana.

Etnografija, kao moderna znanost, počinje doduše zapravo tek od g. 1829. kad je Milne-Edwards napisao pismo Thierryu i kad je ovaj g. 1839. osnovao društvo „Société ethnologique“ u Parizu. Ali od onda se brzo razvijala po raznim djelovima svijeta razna slična učena društva.

Ta društva, te časopisi i naročito izložbe i muzeji digoše znanosti sve veći ugled.

Sada imade etnografskih muzeja u raznim djelovima svijeta. Primjerice u Njemačkoj u Berlinu, Leipzigu, Hamburgu, Dresdenu, Bremenu, Kölnu, Stuttgartu i Münchenu. Medju Slavenima prvi su bili Rusi, koji su uredili veličajnu etnografsku izložbu. U prosincu 1864. potaknulo je rusko društvo ljubitelja prirodoslovnih znanosti misao, da se u Moskvi g. 1867. uredi etnografska izložba, koja će sastojati iz antropološkoga i etnografskoga odjela, te prirediti gradivo, da se iza obavljene izložbe uredi etnografski muzej. Ta izložba sjajno je uspjela. Naročito je etnografski odio bio sjajan.

Matković opisuje u Radu akademije g. I. tu izložbu, te veli: „Zapisnici sjednica priredjujućega odbora moskovsku izložbu svjedoče koli vješto i umno je odbor u tom toli trudnom

i prvom pothvatu postupao: sastavio točne napatke za svaki izložbeni razdio, koli za umjetnike, toli za povjerenike, raspravljao je potanko svaki predmet, da bi bila izložba organička cjelina, te da bi svaka slika i predmet imao svoje tipično značenje.“

Pozvana su bila sva slovenska književna društva i pojedina lica, da s etnografskim predmetima popune izložbu. I naše historičko društvo odazvalo se tome pozivu.

Moskovska etnografska izložba bila je razdijeljena na tri glavna razdjela.

I. Odijeljenje skupova za raznovrsna plemena, što živu u Rusiji. Ovaj razdio dijelio se je u 1. narodna plemena 2. na slovjenska. II. etnografsko odjeljenje. III. antropološko.

U etnografskom odjelu bili su izloženi ovi predmeti: 1. odijela i njihove česti u staklenim ormarima, vezivo, tkanine. 2. pokućstvo. 3. domaće i stolno orudje. 4. glazbeni strojevi. 5. modeli kuća. 6. ratajsko orudje. 7. zbirka fotografskih i litografskih slika. Tako je izgledala prva slovjenska izložba a imala je i posebno hrvatske izložene predmete. Mnogi od naših Hrvata pohodili su tu izložbu, medju mnogima i prvak hrvatskoga preporeda dr. Ljudevit Gaj.

Već onda izrekao je profesor i akademik Petar Matković ideju, da se osnuje etnografski muzej u Zagrebu i prikloni uz narodni. Ali od te zamisli ne ostade ništa. Kad je dr Franjo Rački vidio g. 1884. Rusiju i u Moskvi „Daškovljev etnografski muzej“ napisao u svojem putopisu: „Putne uspomene u Rusiji i Poljskoj“ (Zagreb 1887): Tako bogate i toli izvrsno uredjene etnografske zbirke ne vidjeh nigdje, pak gledajući poželih, da bi se kod nas započela po ovom sustavu stvarati slična etnografska zbirka balkanskoga poluotoka. Kada bi već sada imao naš muzej bar onakovu etnografsku zbirku Jugoslavije, kakovu imade moskovski! Dakako trebalo bi u tu svrhu nešto žrtvovati a i vještačke sile za takav posao ujediniti...“

Česi su priredili g. 1895. sjajnu etnografsku izložbu. Da se njezin spomen ovjeći izdano je divno izdanje o toj izložbi uz naslov: Narodopisna vystava českoslovanska v Praze 1895. Izdao je to djelo odbor izložbe i društvo česko literarno i umjetničko. To je djelo bogatstvom svojih slika i kromotipskih priloga remek-djelo.

Sadržaj djela pokazuje, kako je izložba zamišljena i izvedena. O tom govore ovi odsjeci:

1. Povjest izložbe do otvorenja. Otvorenje i opći pregled.
2. Topografija, Statistika, Demografija, Anthropologija, Dialektna istraživanja.
3. Seoski život. Prave zgrade. Modeli. Unutarnji uredjaj stanova. Nošnje. Rad. Običaji. Narodne pjesme. Glazba. Ples. Popularna pučka literatura.

4. Zemaljska izložba (Grad i selo) iz Ceske, Moravske, Šleske, Slovačke, Donje Austrije i Amerike.

5. Stari Prag.

6. Muzej grada Praga.

7. Umjetni obrt.

8. Crkveni odsjek.

9. Specijalne izložbe: Predpovjest, literatura. Glazba. Kazalište. Školstvo. Tehnika. Tvornice sladora. Pravo. Trgovina. Vojska. Društvo.

10. Uporabljena arhitektura. Rasvjeta. Fontana.

11. Moderna industrija.

12. Tok izložbe itd. Glasoviti berlinski časopis: Zeitschrift für Ethnologie, što ga uredjivali svjetskog glasa učenjaci A. Baptien, R. Vichon, i A. Voas reče o toj izložbi, da onaj, koji je pohodio tu izložbu: „der musste mit Bewunderung für diese schöne Schöpfung der nationalen Begeisterung erfüllt werden.“

I onda je mnogi Hrvat zaželio i u nas takove izložbe. Nešto jače pojavila se i realnije svome ostvarenju ta želja g. 1910. Te godine naime u mjesecu travnju pokušali su prigodom sokolskoga sleta neki patrioti da takovu izložbu otvore već iste godine 1910. Pod predsjedanjem sveučilišnog profesora dr. Lazara Cara vijećalo se o tom u gradskoj vijećnici. Izgledalo je, da će stvar zainteresovati i šire krugove. Izabran je dapače i poseban odbor, u koji su birani: gg. Pilar, Holjac, Jiroušek, Hirc, Boranić, Pisačić, dr. Čar, Turković, Philippović, Crnčić, Horvat Lev'n, Paskijević Čikara, Laszowski, Milan Krešić, Stanislavljević, Žepić i gdja Klotilda Cvetišić. Izrečeno je bilo nekoliko krasnih govora. Naročito su dr. Lazar Car i g. profesor Jiroušek govorili sa stanovišta etnografa. Ali već na tom prvom sastanku vidjelo se, da se je pojavio pesimizam radi deficita, koji će za stalno nastati.

I u istinu stvar se je razbila. Nije mi poznato, da li je uopće odbor i jednu sjednicu obdržavao. Kako je stvar bila vezana uz sokolski slet, to je bilo vrijeme prekratko. Sokol sa svojim starješinom dr. Carom morao je paziti na financijske prilike samog sleta i tako se nije moglo iste ljude izrabiti i za etnografsku izložbu.

Nije dakle nova misao, niti nova želja, da hrvatski narod dobije svoj etnografski muzej. Tko se je god bavio, ma i malo etnografijom našega hrvatskoga naroda, morao je zaželjeti, da se umjetničke tekovine toga naroda sačuvaju ne samo njemu samomu, već čovječanstvu uopće, kao prilog njegovom kulturnom razvitku. Sačuvati etnografska obilježja živa u narodu, bilo bi idealno, ali čini se, da je nemoguće, jer drugi narodi svojim primjerom pokazuju, kako sa razvitkom civilizacije redovno dolazi do toga, da se narodi uniformiraju i da sve više gube svoja etnografska obilježja.

Razvitak kulture naroda ide svojim putem naprijed. Priječiti ga na tom putu mi nijesmo dosta jaki, a pitanje je i to jesmo li pozvani. Jedno, što možemo učiniti jest sigurno to, da sačuvamo prošlost svoju i sadašnjost i da je predamo budućnosti — potomstvu svojemu. To ćemo učiniti u što savršenijim zbirkama, a najidealnija takva zbirka bit će etnografski muzej.

Za osnutkom takvoga muzeja težio je već i jedan od prvih sabirača hrvatskih narodnih motiva Srećko Laj, pa prof. Jiroušek i Jelica Bernadzikowska a u novije doba prof. Božena Kralj. To je zavjetna želja zaslužnog radnika, vrsnog poznavaća slavenske pučke umjetnosti, kanonika Milka Cepelića, pa monsignora Bulića i Trumbića prevodilaca krasnog djela Bruck-Auffenbergove: „Dalmacija i njezina pučka umjetnost.“ Za dio našega naroda, t. j. za Bosnu i Hercegovinu ostvarena je ova želja u sarajevskom muzeju, gdje radi stručnjak Truhelka.

Mnogi sabirači, čuvajući svoje zbirke ili poklonivši ih kojemu od muzeja što postoje, (trgovačko-obrtničkom, školskom) bez sumnje su radili sa željom, da to bude tek priloga jednom velikom etnografskom muzeju.

U novije je vrijeme zagrebačka gospojinska udruga po svojoj marnoj tajnici gospodji Frangeš po nekoliko puta iznijela misao, da treba takav etnografski muzej osnovati.

Kad bi htjeli nabrajati sva imena onih ljudi, koji su govorili, pisali pa i radili za ovu misao, morali bismo spomenuti upravo sve one, koji poznavaju hrvatsku etnografiju i koji su se kod nas njom bavili.

Ostvarenje etnografskoga muzeja postalo je u Hrvatskoj vox populi, a da ne ostane vox clamantis in deserto, treba da se odmah dogovorimo o osnovi i o organiziranju rada.

Čini se, da je većina predlagača, jer smo narod malen i siromašan, zamišljala sebi početak posve skroman. U dvije tri sobice smjestile bi se etnografske zbirke iz pojedinih krajeva, pa bi to bila klica, iz koje bi se razvio veliki, pravi muzej. Medjutim je s organizatornoga gledišta ovakova osnova nezgodna prvo zato, jer muzej nije tekovno društvo, koje bi s vremenom sticalo sve više sredstava za uzdržavanje, a drugo stoga, što bi ovakove skromne zbirke jedva mogle dosta oduševiti širu javnost i zainteresovati je, da doprinosi k razvitku velikoga djela; treći je i najglavniji razlog taj, što smo mi Hrvati Slaveni, koji ostvarujemo svoje sanje ili odmah, u času oduševljenja, ili nikada. Kod nas naime treba više računati na oduševljenje i ljubav k samoj stvari, nego li na dugotrajni ustrpljivi i ustrajni rad.

Treba dakle smjestiti osnovati etnografski muzej najvećega stila. Gole mijega momenta, nego li će biti proslava tisućgodišnjice hrvatskoga kraljevstva, da se hrvatskome narodu podigne ovakav triumfalni spomenik, jedva možemo i zamisliti.

Pitanje, koje se nameće svima, jest ovo: odakle nam sredstva?

Prije svega mislimo tu bez sumnje na sredstva za zgradu muzeja, koju analogno prema poznatim primjerima zamišljamo kao velebnu neku golemu gradjevinu, a takva i u mirno vrijeme stoji veoma mnogo novaca.

Odgodivši odgovor na prvo pitanje, dopustite da upitamo ovo: A kada bi i bilo izobila sredstava, kakvo bi moralo biti vanjsko lice ove zgrade? Hoćemo li upotrijebiti gotski stil ili romanski, renaissancu, ili čak stari klasični grčki stil?

Valjda se ni s kojim od ovih prijedloga ne bi složili. Gotika neka je Nijemcima, romanski stil Romanima, a ma da je klasični stil baština čitavoga kulturnoga svijeta, ipak je čudno, da se n. pr. u maloruski nacionalni muzej u Kijevu ulazi ulazom na pročelju, koje je posve nalik nekadanjem pročelju atenskoga Partenona.

Mi Slaveni ne imamo nekoga slavenskoga stila, pa bi nam možda najbliži bio bizantsko slavenski stil, onaj, što su ga Rusi tamo od Ivana Groznoga razvili u svojim bojarskim dvorovima, i u kojem je gradjen moskovski „Kustarni muzej.“

Pa ipak je taj stil tako dalek nama Hrvatima i jedva da bi ljupki i meki, južnjački oblici naše umjetnosti mogli živjeti u skladu s ukočenim bizantskim formama, koje su se još ohladile na hladnom slavenskom sjeveru

Mi bi željeli svoj, hrvatski stil — u takvom stilu neka je gradjen hrvatski narodni muzej.

A gdje je taj stil? Možemo li mi sagraditi velebnu zgradu u svojem narodnom stilu? Mi nismo imali plemstva, koje bi razvilo narodni stil u svojim dvorovima, pa bi svako gradjenje velike zgrade u hrvatskom narodnom stilu moglo biti tek pokušaj, koji može biti manje ili više uspio. Ovakav pak veliki momenat gdje se diže triumfalni spomenik jednom narodu, nije zgodan za arhitektonske pokušaje, koji bi mogli izazvati stotine prigovora.

Ali ako teške prilike i neprestani bojevi, u kojima smo živjeli, pa siromaštvo, nijesu dopustili našem narodu da gradi velebne crkve i gradjevine, ipak je bilo prilike da se stvori neki hrvatski stil i to u seljačkoj kući.

Izdanje društva hrvatskih graditelja, koje se zove „Hrvatska seljačka kuća“ pokazalo je kakvo je bogatstvo gradjevnih oblika razvio naš narod.

Zar ne bi onda bilo najbolje, da upotrijebimo ono, što već imamo i što je gotovo, pa da gradimo muzej uz jednu ne preveliku centralnu zgradu za komparativni muzej (koji se može prvo vrijeme u već kojoj zgradi smjestiti što sada postoji) muzej kao niz paviljona t. j. hrvatskih seljačkih kuća? To bi bili modeli u pravoj veličini, pa bi se tu našla zagorska potleušica, moslavačka drvena kuća na čardak, slavonska i

bosanska kuća, dalmatinska, primorska i istarska kamenjara Svaka može biti okružena umjetno gojenom tipičnom florom svojega kraja, pa neka je uz bosansku kuću loza i šljiva, uz primorsku maslina, u cvijetnjaku pred moslavačkom kućom neka cvate tipični crveni sljez i „božji ognjec.“

Jedna od soba u ovakovoj kući bila uređjena, kao što su obično sobe za stanovanje u o.10m kraju sa svi karakterističnim sitnicama i podrobnostima, kao što je to n. pr. u Münchenskom Nacionalnom muzeju, samo bismo još možda dodali i lutke u pravoj veličini, odjevene u odijelo onoga kraja. Posao bi naših umjetnika bio, da učine, kako te lutke ne bi djelovale kao neki neugodni manikeni, pa da im dadu karakteristične crte licu i karakterističan stav.

Druge bi prostorije u kući mogle u sebi kiti zbirke odlijebla, posudja, orudja, alata, svega, što je razvio onaj kraj, pa vjerne modele n. pr. kuće s gospodarskim zgradama, stana i dr. Ovdje bi se čuvale i umjetničke etnografske slike, što bi ih naši umjetnici kao svoj prinos poklonili muzeju.

Spretnosti bi se i domišljatosti arhitekata moralo prepustiti, da riješe pitanje kako će te kuće spojiti da budu cijelost, pa kako će zgodnim cementnim zidovima zaštititi zgrade od požara.

Jesmo li se složili u ovome, da naime muzej gradimo u obliku paviljona, kako već i postoji n. pr. Skanson-muzej, možemo pouzdano reći, da smo odgovorili i na pitanje odakle nam sredstva: Pojedini krajevi, nekoliko kotareva zajedno, sagradili bi ovakovu jednu tipičnu kuću. Ako može pojedina porodica da sebi ovakovu kuću gradi, moći će to i nekoliko kotara zajedno.

Da se kod nas nadje novaca, kad se samo traži, dokazala su novija vremena tako, kako se nije ni očekivalo.

Više nego li materijalnih sredstava trebao bi ovakav posao ljubavi i volje za rad. A zašto da sumnjamo o tome, e će se i prvo i drugo naći i medju narodom i medju inteligencijom?

„Hrvatski narod sebi“, to neka bude lozinka, pod kojom će započeti posao oko osnivanja etnografskog muzeja.

Da se samo dobro organizira rad i sakupljanje, moglo bi se bez sumnje postići, da svaka kuća, upravo svaki čovjek dade svoj prinos.

Jednako bi dragocjen prilog bila ona preslica, što bi je mogla pokloniti stara seoska baka, svirala ili tikvica maloga pastirčeta, kao i skupocjena zlatom vezena rubina mlade snaše.

Je li moguće ostvariti ovakav idealni cilj i kako, — to bi mogao pretresti najprije uži krug sakupljenih u „Zmaju“.

Tu bi trebalo skicirati osnovu i pozvati na rad svakolika društva, stručnjake, uopće sve one koji hoće raditi. Na nizu ovakovih intimnih sastanaka trebalo bi pripraviti gradnju i

1. Skupiti sve podatke o tom, što se do sada u Hrvatskoj na tom polju radilo. Napose ima li već gotovih osnova za os-

nutak muzeja i kakve su. Zatim bi se moglo misliti i na mjesto koje bi po mogućnosti moralo biti dosta blizu središtu grada, a mogao bi ga pokloniti grad Zagreb.

2. Trebalo bi saznati za sve etnografske sabirače narodnoga blaga, za sve javne i privatne zbirke, koje bi se mogle smjestiti u budući muzej, bilo zauvijek, ili u formi posudbenoga dara.

3. Sastaviti imena svih onih, koje bi trebalo pozvati na anketu strukovnjaka, što bi se možda mogla održati odmah koncem ovih praznika.

4. Trebalo bi se pobrinuti za složan istup svih faktora i stranaka bez obzira na političke i druge razlike i pripremiti štampu, da u principu bude jednodušna.

5. Skicirati treba program i pobrinuti se za što skoriji saziv gore spomenute ankete, na kojoj bi se skupili svi stručnjaci; zatim u nizu predavanja popularizirati ideju etnografskoga muzeja, da se konačno ustali osnova i dade direktiva pozitivnom radu. Ta bi anketa izabrala poslovni odbor za Zagreb i pokrajinu.

Trebalo bi još dobro razmisliti, kako sastaviti odbor, koji bi zadovoljio sve grupe u Hrvatskoj, jer to je kraj naših prilika težak posao, a sretno ili nepovoljno rješenje ovakovoga pitanja može biti od velikih posljedica za čitavu stvar.

Vjerujemo ipak, da vješto strukovno vodstvo, pa oduševljeni radnici i agitatori, u prvom redu iz redova one inteligencije, koja je najbliža puku, a to je kako veli A. Radić u „Osnovi za sabiranje i proučavanje gradje“ svećenstvo i učiteljstvo, mogu ako ushtjednu uraditi veoma mnogo i dovesti narod do toga, da sebi podigne spomenik aere perennius i to u slavan dan tisućgodišnjice svoga kulturnoga opstanka.

Molimo sve prijatelje ove ideje, da nam svoje mnijenje i prijedloge pismeno dostaviti izvole.

Osobne vijesti

Jubilej našega člana. Naš odlični član i rev. brat Ante Kontak zm. od Kamenitih vratiju, podnačelnik grada Zagreba i predsjednik hrvatsko-obrtne banke u Zagrebu, slavio je 6. maja o. g. 70-godišnjicu svoga života. Naše mu je društvo iskazalo dužnu poštu po svom vel. meštru Laszowskom, zamj. vel. meštra dr. Velimiru Deželiću, čl. odbora Rob. Frangešu i dr. Milanu Kovačeviću, te monsign. Svetoz. Rittigu, koji su mu u ime društva doprinijeli čestitke.

Novi članovi. Nakon što je izašao štampani šematizam naših članova u „Jubilarnom kalendaru“ našem za g. 1916. pristupili su našem društvu ovi članovi:

Redovna braća i utemeljitelji: 223. Gjuro Stjepan pl. Belošević, zm. Zagorski II., odvjetnik u Zagrebu (19. IV. 916.) — 224. dr. Milivoj Maurović zm. Virovitički II., kr. sveuč. profesor u Zagrebu (19. V. 916.) — 226. dr. Kosta pl. Premužić zm. Tomasički, odvjetnik u Sara-

jevu, sada u Zagrebu (16. VIII. 916.) Utem. — 227. Vjekoslav Bošnjak zm. Cernički, oenolog, dosad prinosnik (16. V. 916.) — 228. Aleksa pl. Penić zm. Krašički, trgovac (13. IX. 916.) — 229. Mato Lisac zm. Vukmanski, ravn. učitelj u Zagrebu (30. IX. 916.) — 230. Juraj Lasman zm. Gackodolski, učitelj u Zagrebu (11. XI. 916.) — 231. Stjepan Lang, učitelj u Krapini (11. XI. 916.) — 232. Dr. Šaša pl. Izaković zm. Mandrovski, odvjetnik u Osijeku (3. I. 917.) Utem. — 233. Stjepan Vukovinski zm. Vuk, opat i župnik u Krapini (3. I. 917.) — 234. Abelina Schwanda zm. Brindlska, supruga c. i kr. pomor. činovnika u Zagrebu (28. III. 917.) Utem. — 235. Oton Iveković zm. Repečki, hrv. slikar u Zagrebu (5. IV. 917.

Dotad redovna braća postadoše utemeljitelji: 102. Dragutin Simon zm. Ljubljanski, kr. kot. sudac u m. (16. VIII. 916.) — 96. Gjurjo Grabrovac zm. Božjakovinski, knjižar u Karlovcu (16. VIII. 916.)

Umrli: Franjo Sollar star. Utem. † 4. XII. 1915. — Ivan Grčević zm. Krmpoljski † 11. IX. 1916.

Brojka pred imenom, jest redni broj u matici.

Predavanja.

Predavanja u B. H. Z. Otkako je god. 1915. izašao jubijarni kalendar našega društva, u kojemu su pobilježena sva predavanja naša od početka opstanka društva do dana navršenja 10 obljetnice njegovoga opstanka (16. XI. 1916.), držana su na društvenim domjencima ova predavanja.

1. 24. XI. 1915. Rob. Frangeš zm. Fruškogorski. „Doživljaji na talijanskoj fronti“.

2. 1. XII. Dr. Milan Kovačević zm. Hrčički „Uspomene s manevara i obilježje hrvat. vojnika“.

3. 23. II. 1916. E. Laszowski zm. Brloški. „O slobodnoj zidariji u opće i kod nas“. Uz demonstiranje nekih dokumenata.

4. 1. III. Milan Stahuljak zm. Bjelovarski I. „O važnosti dječkih pjevačkih i glazbenih društava po odgoj mladeži“.

5. 13. IX. Rob. Frangeš zm. Fruškogorski. „Utisci s talijanskog ratišta“.

6. 19. VII. O. Vjekoslav Marun, predsjednik kninskoga starin. društva: „O djelovanju kninskoga starin. društva i o kninskom muzeju“.

7. 16. VIII. E. Laszowski zm. Brloški. „Grgur Majcen, hrvatski dobrotvor XVI. vijeka“ (štampano u Vjesniku kr. zem. arkiva).

8. 2. V. 1917. E. Laszowski zm. Brloški. „O cistercitskom samostanu i Plemićevoj kući u Zagrebu“. (Donosi naše glasilo).

9. 9. V. Dr. Kostja pl. Premužić zm. Tomašički. „Hrvatski vojnici u svjetskom ratu“. Predavač prikazao je golema junaštva hrvatskih četa i pojedinaca Hrvata u svjetskom ratu. Do tad ima preko 28 tisuća odlikovanih hrvat. vojnika. Djela i zasluge hrvat. generala i inih zapovjednika.

10. 16. V. Dr. Rudolf Horvat zm. Koprivnički. „Kako je hrvatski jezik postao uredovnim i nastavnim jezikom“. Predavač prikazao je borbu za hrvatski jezik počam od dobe cara Josipa II., a naročito od g. 1790. U bistrim crtama prikazuje djelovanje mladih Hrvata do Ilirizma, naročito Pavla Štoosa, Derkosa, Vukotinovića i Gaja, pak Kukuljevićev prijedlog od god. 1847. uslijed kojega je hrvat. sabor proglasio hrvatski jezik uredovnim.

11. 23. V. Dr. Velimir Deželić st. zm. Klokočki. „Gradska vijećnica u Zagrebu, historijska kuća“. (Vidi referat u ovom broju).

